

Keywords: culture, philosophical, historical, sociological, educational, psychological approaches to the definition of «culture», cultural approach in education, educational space.

УДК 378. 011.3-051:315: 640. 522. 2

Вайнола Р.Х.

ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ В ЗАКЛАДАХ ОЗДОРОВЛЕННЯ ТА ВІДПОЧИНКУ

У статті подано підходи до організації професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до практики в закладах оздоровлення та відпочинку дітей та молоді. Деталізовано переваги закладів оздоровлення і відпочинку в реалізації завдань профілактики, реабілітації та корекції негативних психоемоційних станів дітей; визначено основні функції закладів оздоровлення та відпочинку: розвиваюча, оздоровча, культурологічна, комунікативна та надано їх характеристику. Представлено критерії оцінки ефективності діяльності закладів оздоровлення та відпочинку. Визначено особливості соціально-педагогічної роботи в літніх оздоровчих таборах. Охарактеризовано тенденції, що потребують саме соціально-педагогічного забезпечення діяльності канікулярних установ. Висунуто специфічні вимоги до особистості соціального педагога, що працює в закладах цього типу. Охарактеризовано завдання та виховні можливості етапів таборової зміни. Надано характеристику окремих форм роботи в умовах закладів оздоровлення та відпочинку.

Ключові слова: заклади оздоровлення та відпочинку; таборова зміна; виховні завдання; функції закладів оздоровлення.

У сучасних умовах розвитку незалежного українського суспільства одним із найважливіших стратегічних завдань щодо забезпечення соціального захисту дитинства має бути реставрація системи оздоровлення та відпочинку. Постає нагальна потреба у зміні підходів на державному рівні до питань збереження і зміцнення здоров'я нації, вирішення проблем в організації оздоровлення та відпочинку дітей, молоді та сімей з дітьми.

Право кожної дитини на користування найбільш досконалими послугами системи охорони здоров'я, засобами лікування хвороб, відновлення здоров'я визначено Конвенцією ООН про права дитини та ратифікована законодавством України (постанова ВР України від 27.02.1991 року №789-ХП).

Разом з цим, система оздоровлення та відпочинку дітей в Україні, яка склалась за радянських часів і протягом тривалого часу потерпала від процесів становлення та економічних перетворень нині потребує термінового

реформування та приведення у відповідність до сучасних соціально-економічних умов та реальних потреб.

Питання організації соціально-педагогічної роботи в канікулярних установах деталізовано в працях: А. Капської, Є. Коваленко, А. Конончук, І. Пінчук, Ж. Петрочко та ін. Різним аспектам діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку присвячені дисертаційні дослідження: О. Карпенко, Г. Мільчевської, М. Наказного, Л. Пундик, М. Сидоренко, Г. Шутки. А. Шевченко та ін.

Проте особливості підготовки соціальних педагогів до роботи в закладах оздоровлення та відпочинку та переваги діяльності даних закладів у розв'язанні завдань соціально-педагогічної роботи не знайшли повного відображення в сучасних педагогічних дослідженнях.

Саме тому *метою даної статті* є визначення підходів до організації професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до практики в закладах оздоровлення та відпочинку.

Основним документом, регулюючим оздоровлення дітей в літній період, є Закон України «Про оздоровлення та відпочинок дітей» (№ 422 від 28.04.2009), який визначає основні засади державної політики у сфері оздоровлення та відпочинку дітей, повноваження органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування, правові, фінансові та організаційні засади утворення і діяльності дитячих закладів оздоровлення та відпочинку, права, обов'язки та відповідальність усіх учасників процесу. Відповідно до положень даного Закону дитячий заклад оздоровлення та відпочинку – це постійно або тимчасово діючий, спеціально організований або пристосований заклад, призначений для оздоровлення, відпочинку, розвитку дітей, що має визначене місце розташування, матеріально-технічну базу, кадрове забезпечення та технології для надання послуг з оздоровлення та відпочинку дітей відповідно до державних соціальних стандартів надання послуг з оздоровлення та відпочинку.

Цим документом визначено основні функції закладів оздоровлення та відпочинку: розвиваюча, оздоровча, культурологічна, комунікативна та надано їх характеристику.

Розвиваюча функція літнього оздоровчого табору передбачає, що в умовах таборової зміни має відбуватися безперервний комплексний розвиток особистості дитини. Причому, проживання в цій соціальній ситуації для дитини повинне бути мотивовано. Завдання соціального педагога «не ламати» дитину, вбудовуючи її в задану педагогічну програму, а створювати умови для її росту, для можливості робити вибір. У цьому випадку «свобода вибору» і «розвиток» - складові того самого процесу. Але слід зважати на те, що ефективність розвитку зумовлена ступенем розумної свободи особи.

Оздоровча функція передбачає, що в дитячий табір дитина приїжджає, насамперед, з наміром відпочити, поправити сили й здоров'я. Треба раціонально вишиковувати процес життя дітей у таборі; прищеплювати молоді відповідальне ставлення до свого життя, до здоров'я; прагнення вести здоровий спосіб життя. Саме здоровий спосіб життя сприяє розвитку психічно й фізично стійкої особистості в цілому. Для оптимального психологічного здоров'я дітям необхідно

постійно створювати «ситуацію успіху». Пережитий успіх, та ще із друзями, на очах у колективу – одна з причин, що змушує дитину ще й ще раз їхати в табір, тому що це – незабутньо. Умови сучасного соціуму з екологічними катаклізмами, особливими проблемами України, пов'язаними із Чорнобилем; весь ритм і стиль життя сучасного підлітка, що передбачає нездоров'я, як наслідок, зокрема й психоемоційні перевантаження, підштовхує до того, що необхідно створювати нову педагогіку відпочинку й оздоровлення, яку можна було б назвати як здоров'язберігаюча педагогіка.

Культурологічна функція полягає в забезпеченні включення дитини як особистості в культурне життя загону, табору, країни в цілому. Це досягається відповідно до педагогічного процесу - його змістом, формами, методами кращих культурних зразків минулого й сучасності.

Комунікативна функція містить у собі організацію повноцінного спілкування дітей з дітьми, дітей з педагогами, педагогів між собою; навчання дітей, що приїжджають у дитячий табір, навичкам конструктивного спілкування. Успішність спілкування в таборі багато в чому залежить від рівня комунікативної культури дітей, що приїжджають у табір. У зв'язку із цим, завдання формування комунікативної культури є однією зі складових успіху педагогічної технології табору.

Відповідно функціям нами визначено такі *критерії ефективності* діяльності закладів оздоровлення та відпочинку: гнучкість педагогічних установок стосовно інтересів і можливостей дитини; культивування дитячої індивідуальності та урахування індивідуальної активності кожної дитини; повноправна співтворчість дитини, розкриття творчого потенціалу; наявність позитивної динаміки в емоційному і соціальному розвитку дитини.

Для соціального педагога важливим завданням є визначення переваг роботи літнього тимчасового дитячого оздоровчого табору в розвитку та формуванні особистості клієнта, оскільки:

1. Соціально-педагогічний процес в літньому оздоровчому таборі планується з урахуванням того, що вихованці відірвані від звичного для них сімейного, побутового середовища.

2. Процес формування та розвитку особистості клієнта здійснюється в умовах тимчасового колективу, тому вирізняється певною нестабільністю, ситуативністю.

3. Соціально-педагогічна робота будується на засадах добровільності, тому має передбачати можливості для вільного вибору вихованцем видів та форм діяльності.

4. Обмежений період перебування вихованця потребує надзвичайно чітких дій педагогічного колективу, визначення місця, позицій, доручень кожного, надання можливостей для самореалізації.

5. Тимчасовий колектив надає можливості для руйнації стереотипів, розкриття обдарувань, потенційних можливостей особистості.

6. Педагогічний колектив літнього оздоровчого табору володіє більш широким та більш демократичним арсеналом засобів педагогічного впливу, ніж традиційний педагогічний колектив.

7. Соціально-педагогічний вплив здійснюється в умовах природного середовища і нового соціального оточення.

8. Соціально-педагогічна робота в умовах табору накладає на педагога відповідальність за дотримання санітарно-гігієнічних норм, попередження захворювань та травматизму [4, с. 22].

Вищенаведені переваги соціально-педагогічної роботи в умовах літнього оздоровчого табору дозволили нам визначити специфічні вимоги, що висуває даний вид практики до особистості соціального педагога, а саме:

1. Перебування клієнтів в умовах закладу відпочинку пов'язано з відповідальністю за їх життя та здоров'я.

2. Цілодобове перебування в контактi з клієнтами, постійна відповідальність за успіх їх діяльності створює ситуацію емоційно-вольової напруги.

3. Робота закладу характеризується надзвичайною інтенсивністю, насиченістю форм соціально-виховної роботи (звичайний день роботи табору може включати 8-10 різних організаційних форм соціально-педагогічної роботи).

4. Педагоги перебувають в нових умовах міжособистісної взаємодії з клієнтами, що визначається більшою демократичністю.

5. Соціально-виховне середовище літнього оздоровчого закладу створює сприятливі умови для формування, розвитку та популяризації здібностей, обдарувань, як клієнтів, так і соціальних педагогів.

6. У центрі змісту діяльності літнього оздоровчого закладу знаходяться не навчальна робота, а інша системоутворююча діяльність (праця, спорт, мистецька діяльність, екологічна робота тощо).

7. Педагог виступає не як контролер, дії якого обмежені вимогами навчально-виховного процесу, а як активний учасник творчої діяльності, радник, чи просто рівнозначний член творчого колективу.

8. Період роботи тимчасового дитячого колективу (зміна) відповідає вимогам, зусиллям, які докладаються при створенні постійно існуючого дитячого об'єднання [6].

Таким чином, літній оздоровчий заклад стає для соціального педагога не тільки місцем роботи, а й дієвим фактором особистісного становлення. Звичайно, може виникнути питання про важливість даного виду роботи саме для фахівців соціально-педагогічної сфери. Аналіз діяльності вітчизняних дитячих оздоровчих таборів вказує на появу певних тенденцій, що потребують саме соціально-педагогічного забезпечення діяльності канікулярних установ. До таких тенденцій зараховують: посилення соціально-педагогічної спрямованості дій більшості літніх оздоровчих закладів; створення в багатьох регіонах країни цільових програм літнього оздоровлення дітей-сиріт, дітей з кризових родин, дітей з сімей, що перебувають в складних життєвих обставинах, дітей-інвалідів тощо; відродження практики спеціалізованих таборових змін (спортивних, екологічних, волонтерських тощо); розвиток інноваційних форм літнього відпочинку дітей та молоді: пересувні табори, етнотабори, сюжетно-рольові ігри, програми додаткової освіти тощо [1].

Підготовка до роботи в умовах літнього оздоровчого табору обов'язково

передбачає:

- усвідомлення соціальними педагогами сутності й специфіки роботи дитячих та юнацьких організацій в сучасних умовах розвитку українського суспільства;
- ознайомлення соціальних педагогів з психолого-педагогічними основами роботи з тимчасовими дитячими та юнацькими об'єднаннями;
- засвоєння соціальними педагогами основ професійно-педагогічної діяльності організатора роботи тимчасового дитячого чи юнацького об'єднання в умовах літнього оздоровчого табору;
- засвоєння поняття таборової зміни, її основних етапів, логіки їх розвитку;
- оволодіння системою колективного планування, навичками оперативного, календарного та перспективного планування соціально-виховної роботи в умовах табору;
- ознайомлення із системою самоврядування в житті тимчасового дитячого колективу в умовах табору;
- оволодіння методикою проведення тематичного дня - Свята в роботі табору, організація роботи табору як системи днів-свят;
- організація спортивно-оздоровчої роботи в умовах табору, оволодіння навичками організації форм та методів спортивно-туристичної роботи;
- організація народознавчої та пошуково-краєзнавчої роботи в умовах літнього оздоровчого табору;
- оволодіння методикою організації та проведення ігрових технік в умовах літнього оздоровчого табору;
- організація та використання ресурсів підсумкового періоду роботи табору [5].

Оздоровчо-виховний процес в закладах оздоровлення та відпочинку розгортається під час проведення зміни. Тому, говорячи про змістово-технологічні засади діяльності закладу оздоровлення та відпочинку, в кожному випадку йдеться про його функціонування під час реалізації конкретної зміни, що є способом організації оздоровчо-виховного процесу.

Зміна у дитячому закладі оздоровлення та відпочинку – це концентрований в часі період інтенсивного соціально-педагогічного впливу на вихованця засобами тимчасового творчого колективу та специфічного таборового виховного середовища. Зміна може бути відпочинкова і оздоровча.

За спрямуванням діяльності дітей зміни можуть бути *профільними чи тематичними*:

- *профільна зміна* (туристична, спортивна, додаткової освіти: юних біологів, математиків, екологів, шахістів тощо) – період перебування дитини в дитячому закладі оздоровлення та відпочинку, протягом якого дитина крім послуг з оздоровлення та відпочинку отримує комплекс послуг, спрямованих на розвиток певних здібностей та інтересів;
- *тематична зміна* – оздоровча або відпочинкова зміна, протягом якої дитина, крім послуг з оздоровлення та відпочинку, отримує комплекс додаткових

послуг, спрямованих на розвиток її здібностей та інтересів за напрямками позашкільної освіти, фізичної культури та спорту, соціальної реабілітації, соціального захисту тощо за спеціальною програмою [2].

Таборова зміна передбачає реалізацію завад таких періодів: підготовчого (до заїзду), організаційного (1-3 дні), основного (10-16 днів) та підсумкового (1-3 дні).

Основними завданнями підготовчого періоду є: створення методичної «скриньки», підготовка розробок конкурсів, свят; ознайомлення з територією табору, підготовка території табору та приміщення загону до заїзду; підготовка методичного забезпечення перших днів роботи.

Основними завданнями організаційного періоду є: організація прийому вихованців, забезпечення їхніх потреб, організація виконання режиму денного; ознайомлення вихованців з територією табору, корпусом, кімнатами; знайомство в колективі; проведення організаційних зборів, створення органів самоврядування; проведення Свята відкриття табору.

Завданнями основного періоду роботи табору є створення комфортного психологічного мікроклімату та трьох основних виховних ситуацій.

Ситуація «друга» повинна забезпечити наявність в колективі хоча б однієї людини, з якою вихованця пов'язували б близькі міжособистісні стосунки. Власним прикладом, створенням штучних педагогічних ситуацій соціальний педагог має сприяти розвитку товариськості, емпатійності, здатності до долання конфліктних ситуацій.

Ситуація «Справи» забезпечує наповненість кожного дня роботи табору цікавими творчими справами. Більшість оздоровчих таборів будують виховну систему роботи на засадах колективної творчої діяльності. Цей підхід є не лише найбільш сприятливим щодо забезпечення творчого становлення вихованців, а й гарантує розкриття особистісного потенціалу керівника дитячого чи юнацького колективу. Створення даної виховної ситуації забезпечує система роботи творчих гуртків, секцій, клубів за інтересами. Заняття за інтересами передбачають обов'язкове урахування інтересів кожної дитини, розвиток її творчих надбань. Важливо, що в цих справах в якості каталізатора творчої діяльності колективу виступає соціальний педагог.

Ситуація «Відповідальності» передбачає відчуття морального обов'язку дитини перед колективом, друзями, педагогом; турботи про успіх загальної справи, відповідальності за кожний день життя колективу. Дана ситуація виникає, коли вихованці відчувають відповідальність за дотримання правил поведінки в таборі, режиму денного, внутрішніх правил окремого колективу.

Основними завданнями підсумкового періоду є: проведення ретроспективи кращих форм роботи, нагородження учасників заїзду в різних номінаціях; передача традицій колективам – наступникам, проведення Свята прощання з табором, Карнавалу, прибирання території табору та корпусів, передача дітей батькам.

Соціальний педагог має визначити перелік організаційних форм роботи відповідно до завдань зміни. Добір завдань буде визначатися рівнем сформованості певних показників розвитку особистості вихованця. Зрозуміло, що

кожна таборова зміна буде визначати свої виховні пріоритети, завдання. Проте, важливо уявляти, як завдання певного етапу таборової зміни може вплинути на розвиток вихованця чи колективу.

Особливе місце в практиці соціально-педагогічної діяльності літнього оздоровчого табору займають *комплексні форми* роботи, до особливостей яких належать: довготривалість та поєднання кількох організаційних форм роботи в єдиній тематичній формі. Прикладами таких організаційних форм є: Ярмарок, Карнавал, Фестиваль, Свято Івана Купали тощо.

Тематичний День-свято є провідною комплексною формою в роботі літнього оздоровчого табору, за допомогою якої вирішується ціла низка соціально-педагогічних завдань. Головна вимога, якої повинні дотримуватись соціальні педагоги: забезпечення інтенсивності, наповнення і завдяки цьому – ефективності тематичного Дня-свята.

Ще одним напрямком культурно-дозвілєвої діяльності в системі виховної роботи оздоровчого табору є проведення *тематичних тижнів*. Переваги тематичного тижня як комплексної форми виховної роботи полягають в тому, що соціальні педагоги отримують можливість бачити певні зрушення у розвитку якостей вихованців протягом тижня. Вибір тематики таких тижнів визначається специфікою, умовами, традиціями табору.

Таким чином, запропоновані нами в межах даної статті підходи до організації професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до практики в закладах оздоровлення та відпочинку підтверджують актуальність переосмислення традиційних підходів до забезпечення модернізації їх структури та змісту роботи цих установ. Адже варто бачити у закладі оздоровлення та відпочинку дітей не лише систему оздоровлення, а й унікальну систему духовного і фізичного саморозвитку дитини, можливості для прояву її активності, взаємозв'язків з іншими соціальними інституціями (сім'єю, школою, громадськими організаціями тощо).

Перспективами наукових пошуків будемо вважати визначення завдань підготовки майбутніх соціальних педагогів до психолого-педагогічного супроводження кризових категорій дітей в закладах оздоровлення та відпочинку.

Використана література:

1. Вайнола Р.Х. Модернізація змісту професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів: пошук та перспективи // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія №11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка.: збірник наукових праць. – Випуск 17. Ч. 1– Київ-Ів.-Франківськ: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2013. – С. 57-65.

2. Діяльність центрів ССМ по літньому оздоровленню дітей та молоді // За заг. ред. Толстоухової С.В., Пінчук І.М. – К.:УДЦ ССМ, 2000 -208 с.

3. Літо. Табір. Вожатий: практи.-зорієнтован. навч.-метод. посібн. / авт.-упор. Т.А. Нечипоренко. – Вид. 4-е. – Вінниця: Спадщина, 2009. – 128 с.

4. Програма та науково-методичні рекомендації для проведення педагогічної практики /Л.Вовк, Г.Панченко, О.Падалка. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2004.- 78 с.

5. Соціальна педагогіка. 5-те вид. перероб. та доп. Підручник / За ред. Капської А.Й. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 488 с.

6. Тематична зміна у дитячому закладі оздоровлення та відпочинку : [метод. посіб.] / О. В. Биковська, Р. Х. Вайнола, Ж. В. Петрочко; за заг. ред. Ж. В. Петрочко. – К., 2010. – 324 с.

ВАЙНОЛА РЕНАТЕ ХЕЙКИЕВНА. Проблемы профессиональной подготовки будущих социальных педагогов к работе в учреждениях оздоровления и отдыха.

В статье представлены подходы к организации профессиональной подготовки будущих социальных педагогов к практике в учреждениях оздоровления и отдыха детей и молодежи. Детализировано преимущества заведений оздоровления и отдыха в реализации задач профилактики, реабилитации и коррекции негативных психоэмоциональных состояний детей. Определены основные функции учреждений оздоровления и отдыха: развивающая, оздоровительная, культурологическая, коммуникативная и дана их характеристика. Представлены критерии оценки эффективности деятельности учреждений оздоровления и отдыха. Определены особенности социально-педагогической работы в летних оздоровительных лагерях. Охарактеризованы тенденции, требующие социально-педагогического обеспечения деятельности каникулярных учреждений. Предъявлены специфические требования к личности социального педагога, работающего в учреждениях этого типа. Охарактеризованы задачи и воспитательные возможности этапов лагерной смены. Дана характеристика отдельных форм работы в условиях учреждений оздоровления и отдыха.

Ключевые слова: учреждения оздоровления и отдыха; лагерная смена; воспитательные задачи; функции учреждений оздоровления и отдыха; социальный педагог.

RENATE VAINOLA. Problems of professional training of future social pedagogy to work in institutions of rehabilitation and recreation.

The paper presents approaches to organization of professional training of future social pedagogue for practice in institutions of rehabilitation and recreation of children and youth. Detailed advantages of institutions of rehabilitation and recreation in the implementation of tasks of prevention, rehabilitation and correction of adverse psycho-emotional state of children. the main functions of the institutions of rehabilitation and recreation, educational wellness, cultural, communicative and gives their characteristics. Presents criteria for evaluating the efficiency of institutions of rehabilitation and recreation. The features of socio-pedagogical work in health camps. Described trends, it requires socio-pedagogical support activities vacation agencies. Charged with specific requirements for the individual social pedagogue working in institutions of this type. Described the objectives and educational possibilities of stages

of the camp. Characteristics of individual forms of work in conditions of institutions of rehabilitation and recreation.

Keywords: institutions of rehabilitation and recreation; camp change; educational objectives; the functions of healthcare institutions; social pedagogue.

УДК 316.6

Вакуленко О. В., Зленко Т. О.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФІЛАКТИКИ НЕХІМІЧНОЇ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті окреслено проблему нехімічної адиктивної поведінки учнів підліткового віку, сутність адиктивної поведінки, питання профілактики адиктивної поведінки на основі хімічних адикцій (наркотичних, алкогольних, тютюнозалежностей), основні групи факторів, які сприяють розвитку адиктивної поведінки. Зазначено, ризик формування адикції як прояв соціальної дезадаптації зростає саме у підлітковому віці, оскільки для нього характерна підвищена навіюваність, цікавість до нового, бажання отримання нових вражень, відчуттів. Визначено, що профілактика нехімічної адиктивної поведінки – це гуманістично формуюча, науково обґрунтована та своєчасна діяльність, спрямована на мінімізацію факторів соціального ризику, створення оптимальної соціальної ситуації розвитку особистості, прояву різних видів її активності, розкриття її внутрішнього потенціалу, пов'язана з усуванням факторів та умов нехімічної залежної поведінки.

Ключові слова: нехімічні адикції, адиктивна поведінка, причини адиктивної поведінки, різновиди адиктивної поведінки, нехімічна адиктивна поведінка, класифікація видів та форм нехімічної адиктивної поведінки, соціально-педагогічна профілактика адиктивної поведінки.

Однією із найпоширеніших особистісних проблем сучасної людини є формування психологічної залежності від певних видів діяльності, що дозволяють їй отримати особливе задоволення, покращити самопочуття, відволіктися від неприємної реальності, проте внаслідок своєї частоти та інтенсивності наносять безпосередню або опосередковану шкоду. Досить тривожним є факт, що з року в рік збільшується число неповнолітніх з різними видами залежності. Розповсюдження шкідливих звичок у дитячому та молодіжному середовищі негативно відображається на особистості: «ускладнює якісне навчання, спортивну та трудову діяльність, деформує психіку, порушує соціальні зв'язки, знижує загальний інтелектуальний та духовний рівень» [8, с.142].

Питанню соціально-педагогічної профілактики як виду соціально-педагогічної діяльності присвятили свої роботи такі науковці та дослідники як Т. В. Журавель, Г. М. Лактіонова, В. П. Лютий, Т. Л. Лях. В них відображені